

Deel 1:

Voorstelling doctoraatsonderzoek & Turkse volksmuziek: een situering

Voorstelling doctoraatsonderzoek ‘Türkse volksmuziek in Gent’ (Liselotte Sels)

Inleiding

De muziekbeleving van Türkse mensen in verschillende contexten in Turkije en de diaspora¹ kent vandaag een grote diversiteit, die vaak ook intercultureel van aard is. Niet alleen in de diaspora, waar vermenging van culturele invloeden een evidentie en niet te vermijden is, maar ook in Turkije zelf bestaat er niet zoiets als een gesloten eenheidscultuur, zelfs niet binnen kleinschalige rurale contexten, laat staan in de stedelijke milieus.

Binnen de totale muziekbeleving van de Turken lijkt de ‘Türkse volksmuziek’ (Türk halk müziği) in bijna alle maatschappelijke geledingen een belangrijke rol te spelen. Verklaringen voor die alomtegenwoordigheid kunnen we wellicht vinden in haar vitale en rijke betekenissen en functies, en in haar flexibele en toegankelijke vormen.

In mijn doctoraatsonderzoek wordt de volksmuziek die zich manifesteert binnen de Türkse diaspora in de stad Gent onder de loep genomen. Dat een Gent een uitgelezen onderzoekscontext vormt, wordt duidelijk als je weet dat het plaats biedt aan grote Türkse migrantengemeenschappen (ca. 15 000 mensen of 6% van het totale inwoneraantal is van Türkse afkomst), die bovendien een bloeiend cultureel leven onderhouden.

Aangezien dit doctoraat een onderzoek in de kunsten is, wordt het onderwerp zowel wetenschappelijk (muziek-theoretisch en -sociologisch) als artistiek benaderd.

Doelstellingen en methodes

Op wetenschappelijk vlak wil dit onderzoek in de eerste plaats het concept ‘Türkse volksmuziek’ definiëren/afbakenen (ten aanzien van gerelateerde concepten zoals ‘volksmuziek van Turkije’, ‘Türkische volksmuziek’, ‘Türkse klassieke muziek’ en ‘Türkse

¹ Diaspora (Grieks: verstrooiing): ‘het tussen andersdenkenden verstrooid wonen van leden van een (religieuze) gemeenschap’ (Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse Taal); wordt tegenwoordig meestal gebruikt in de betekenis van een volk dat migreert naar een plaats ver verwijderd van het thuisland.

populaire muziek',...). Deze definitie/afbakening wordt bekomen door literatuurstudie en het consulteren van experts.

De tweede doelstelling is het registreren, inventariseren, categoriseren en beschrijven van het actuele Turkse volksmuziekrepertoire voorkomend in Gent, en het beschrijven van zijn concrete manifestaties: de verschillende uitvoeringsstijlen. De bevindingen hieromtrent zullen worden vergeleken met de actuele situatie m.b.t. repertoire en uitvoeringspraktijk in relevante contexten van Turkije.

De derde, muziek-sociologische doelstelling is het beschrijven van de individuele en sociale betekenissen en functies die de Turkse volksmuziek in Gent heeft. Deze worden achterhaald door middel van kwalitatieve surveys (interviews) en participerende observatie. Het sociologische luik zal ook een algemene beschrijving van de onderzoekscontext en van de aanwezige netwerken bevatten.

De artistieke doelstelling van dit project is het creëren van nieuwe muziek gebaseerd op parameters die naar voor komen door de 'deconstructie' van het in Gent voorkomende Turkse volksmuziekrepertoire. Verschillende muzikale idiomaten en creatieprocedures (gecomponeerd 'hedendaags klassiek', improvisatie/compositie binnen het jazz- en popidroom, vrije improvisatie,...) zullen geëxploreerd worden, zowel door mijzelf als door andere muzikanten/componisten.

Bij dit alles zullen twee rode draden gevolgd worden: enerzijds het streven naar en faciliteren van samenwerkingen met verschillende types van Turkse volksmuzikanten uit Turkije en de diaspora (Vlaanderen en Nederland), en anderzijds het creëren van een betekenisvolle rol voor de piano binnen het kader van de Turkse volksmuziek.

Turkse volksmuziek: een situering

Inleiding

Turkse volksmuziek. Veel mensen kunnen zich er misschien wel iets bij voorstellen. Iets oubolligs en een beetje kneuterigs, iets 'folkloristisch', iets van het platteland, met kostuums en misschien wel danspasjes. Maar welke soort muziek daar dan bij hoort? Dat is waarschijnlijk al moeilijker in te beelden. Is het zo iets als Balkanmuziek, of zou het meer op de Griekse volksmuziek lijken? Of staat het dichterbij de Arabische muziek, met die zweverige versieringsnootjes, klagerige uithalen en nasale klanken? Is het de muziek die we tijdens het verorberen van een Turkse pizza horen, of de muziek die soms uit de Mercedesen of Landrovers schalt? Leden van De Centrale kunnen zich waarschijnlijk al iets duidelijker voor de geest halen... Maar veel mensen zouden het al snel opgeven. Ach, wat heeft het allemaal ook met ons te maken?

Türk halk müziği. De circa 15 000 in Gent levende Turken, of Belgen met Turkse roots, kunnen zich er onmiddellijk, heel levendig en precies, van alles bij voorstellen. Ze zijn ermee opgegroeid, en of dat nu in Turkije of België was, dat heeft daar weinig invloed op gehad. Al

zijn ze onvoorwaardelijke fans van Amerikaanse pop, geven ze de voorkeur aan Turkse metal of rap, of zijn ze verstokte liefhebbers van traditionele Turkse klassieke muziek, toch zal Turkse volksmuziek ook een niet te omzeilen plaats in hun leven innemen. En daar hebben ze ook geen probleem mee, in tegendeel, ze zullen die muziek altijd waarderen op haar plaats en tijd, en tussendoor ook koesteren en respecteren.

Wat een vreemde houding nemen die Vlamingen trouwens aan tegenover hun volksmuziek! Ofwel zwijgen ze er in alle talen over, en als het dan toch ter sprake moet komen doen ze er lacherig of een tikkeltje beschaamd over. Ofwel kunnen ze er waarachtig helemaal niets over vertellen... en er zich eigenlijk even weinig bij voorstellen als bij Turkse volksmuziek. Volksdans. Kostuums. Het boerenleven. Krampachtig volgehouden, gefossiliseerde traditie?

Het concept 'Turkse volksmuziek' nader bekeken

Gedurende mijn doctoraatsproject, en in deze reeks artikels, ga ik op zoek naar een scherper en tegelijkertijd meer genuanceerd beeld van het begrip 'Turkse volksmuziek' in het algemeen en 'Turkse volksmuziek in Gent' in het bijzonder. Dat Turkse volksmuziek meer is dan de samenvoeging van de invullingen die Vlamingen en Turken eraan geven, en een veel complexere zaak dan zich op het eerste zicht laat vermoeden, zal snel duidelijk worden.

In dit eerste artikel zullen we de migratiecontext (diaspora) nog even buiten beschouwing laten - tenminste toch de internationale migratie naar België/Vlaanderen. De binnenlandse migratie binnen Turkije, bijvoorbeeld van het platteland naar de stad of van de stad naar de grootstad (vaak Istanbul, Ankara of Izmir), is natuurlijk een manifeste realiteit in het hedendaagse leven van de Turken. Misschien is die migratiedrang overigens zelfs een kenmerkende eigenschap van de Turkse cultuur doorheen de tijden² (Findley, 2005). Dit gebeuren van (binnenlandse) migratie is overigens sterk verweven met het probleem van het definiëren van de Turkse volksmuziek.

Het begrip volksmuziek wordt traditiegetrouw vaak verbonden met een regionale, lokale bepaaldheid, en tevens met een rurale context³. Het is zeker zo dat de traditionele volksmuziek in Turkije een grote regionale variatie kent; Turkije is een groot land en wordt bovendien gekenmerkt door grote klimatologische en landschappelijke verschillen (halfwoestijn vs. Zeeklimaat; gebergtes, vlaktes en plateaus,...) die een invloed hebben op aspecten van het culturele leven. De inhoud (thematiek), verschijningsvorm en functie/betekenis van het Turkse volksmuziekrepertoire hangen vaak samen met de context waarin het ontstaat en bestaat. De vorm en inhoud van traditionele volksliederen en -dansen is inderdaad vaak eigen aan een bepaalde regio of voor een bepaald dorp⁴.

² Deze visie werd o.m. ontwikkeld door Yusuf Akçura (1879-1935), een ideoloog van het Panturkisme, een gedachtengoed dat de nadruk legt op de gemeenschappelijke eigenschappen van alle Turkische volkeren, en deze tracht te verenigen.

³ Zie bijvoorbeeld Belaiev, Bartok e.a.

⁴ Gedeeltelijke beschrijvingen van de kenmerken van de Turkse volksmuziek uit de verschillende regio's zijn in de literatuur terug te vinden.

Uiteraard is de paradijselijke staat van een Turkije waarin elk dorpje zijn eigen karakteristieke liederen en dansen had, nauw verbonden met de specifieke levenswijze en recente of voorbije gebeurtenissen op die plaats, allang getransformeerd tot een Turkije dat perfect in het plaatje van moderniteit, industrialisatie, kapitalisme, massamedia en populaire cultuur, globalisatie en glocalisatie⁵ past. Al deze ontwikkelingen hebben een enorme invloed gehad op het wezen en de manifestaties van wat we Turkse volksmuziek noemen. Migratie is er altijd geweest - de Turken zijn immers helemaal uit Centraal-Azië naar Anatolië en verder⁶ gemigreerd, en ook binnen het grondgebied waar ze nu leven, hebben zich voortdurend migratiestromen voorgedaan -, maar de twintigste-eeuwse combinatie van een aanzienlijke migratie (zoals gezegd voornamelijk vanuit rurale en kleinstedelijke contexten naar grootstedelijke milieus) met de hierboven genoemde kenmerken van modernisering, heeft toch een situatie opgeleverd die verschilt van het verleden.

Deze situatie op zich is overigens niet uniek voor Turkije: in praktisch de hele wereld hebben zich dergelijke ontwikkelingen voorgedaan gedurende de twintigste eeuw. Niet alleen in Turkije zal de volksmuziek zich dus uit haar 'oorspronkelijke' biotoop losgemaakt hebben om zich in de totaal verschillende modaliteiten van het grootstedse milieu te gaan begeven. En ook in andere landen zal dat gepaard gegaan zijn met opvallende veranderingen in functie, betekenis en vorm van die muziek. In zo goed als de hele wereld hebben zich allerhande stijlvermengingen (hybridisaties) voorgedaan met inheemse, uitheemse of 'geglobaliseerde' idiomaten.

Wat Turkije wél vrij uniek maakt, zijn de bewuste strategieën die sinds het ontstaan van de republiek (1923) door de staat zijn toegepast om te interfereren met de spontane ontwikkelingen van de volksmuziek. Ideologen als Ziya Gökalp (1876-1924), die de basis voor het officiële republikeinse gedachtengoed van Atatürk formuleerde, vestigden de idee dat de Turkse volksmuziek de uitdrukking was van de oorspronkelijke, zuivere Turkse cultuur: de essentiële, diepgewortelde cultuur die de Turken vanuit de Centraal-Aziatische steppe met zich meegevoerd hadden naar Anatolië. Turkse volksmuziek werd zeer scherp onderscheiden van de Turkse klassieke muziek, die afgeschilderd werd als een decadente muzieksoort die enkel kon bestaan bij gratie van een Perzisch-Arabisch ('Oosters') georiënteerde elite. Binnen de kersverse seculiere republiek Turkije, die zich vanaf haar ontstaan richtte op het Westen, werd geen plaats meer voorzien voor de klassieke of 'kunst-'muziek die hoogtij had gevierd aan het Osmaanse hof (Stokes, 1992; Değirmenci, 2006).

De veroordeling van de Turkse (Osmaanse) klassieke muziek - die inderdaad bepaalde eigenschappen deelt met de Iraanse en Arabische muziekpraktijk en -theorie, maar m.i. toch een vrij duidelijke eigenheid en waardevol karakter heeft - en de ophemeling van de spirit en manifestaties van de rurale volksmuziek, ging gepaard met een derde strategie, namelijk het streven naar een soort synthese van het Turkse volksmuziekrepertoire met het systeem van de Westerse (klassieke) muziek.

⁵ Modieuze term die duidt op het aanpassen van globale strategieën of producten aan lokale leefwerelden en behoeften.

⁶ De macht van het Osmaanse Rijk strekte zich op zijn hoogtepunt uit tot diep in wat wij Europa noemen. In 1683 werd Wenen en zo na op de Oostenrijkers veroverd.

Het is dit streven dat de eigenheid van de Turkse situatie t.a.v. de volksmuziek bepaald heeft. Grootschalige expedities werden door officiële instellingen als de nieuw opgerichte conservatoria van Ankara en Istanbul en de Turkse radio en later televisie (TRT) ondernomen om de volksliederen en dansen die uitgevoerd werden in dorpen van alle uithoeken van Anatolië op te nemen en neer te schrijven. De notatie gebeurde met een speciaal aan de Turkse volksmuziek aangepaste variant van het Westerse notatiesysteem⁷. Het verzamelde repertoire werd nauwkeurig geïnventariseerd en gecategoriseerd, en verspreid en beschikbaar gemaakt via publicatie. Het diende als basis voor nieuwe werken geschreven door Westers geschoolde Turkse componisten, voor onderwijs op verschillende niveaus in verschillende types instellingen, en voor een continue stroom van volksmuziekuitvoeringen op radio en televisie.

Deze strategieën en gebeurtenissen hebben de Turkse volksmuziek op zich zeker een goede dienst bewezen, door haar het nodige (?) respect te betonen, haar te behoeden voor teloorgang en te bewaren voor het nageslacht, haar repertoire in heel het land bekend te maken en beschikbaar te maken voor iedereen, door haar tot het onderwerp van academische studie te promoveren,... Maar de keerzijde van de medaille zal zich ondertussen wellicht niet moeilijk laten raden.

Notatie betekent kristallisatie van een momentopname in een bepaalde vaste vorm. Kristallisatie zal na een tijdje inertie worden. Het vroeger zo levende, steeds veranderende volksmuziekpatrimonium werd als het ware tot stilstand gebracht.

Notatie met als doel een nationaal volksmuziekrepertoire samen te stellen, zal een vervlakking in zich houden. Er zal gezocht worden naar gemeenschappelijkheden, deze zullen benadrukt worden en al te grote afwijkingen zullen teruggebracht worden tot overzichtelijke proporties. Het vroeger zo diverse en rijke volksmuziekpatrimonium werd tot een soort pan-Turkse vorm teruggebracht.

Notatie in een land dat druk bezig is haar nationale identiteit af te bakenen en zich te positioneren in de internationale gemeenschap, zal al te opvallende tekenen van identiteiten andere dan de Turkse weglaten of verstoppen. Liedjes in bijvoorbeeld het Koerdisch, Armeens of Lazisch⁸ worden vertaald naar het Turks en indien nodig wordt de muziek aangepast aan het aantal lettergrepen (Stokes, 1992; Değirmenci, 2006). ‘Volksmuziek van Turkije’ werd gereduceerd tot ‘Turkse volksmuziek’: een duidelijk voorbeeld van de mate waarin cultuur en politiek soms verweven konden zijn in Turkije.

De complexiteit van het begrip Turkse volksmuziek begint wellicht een beetje te dagen... En dan hebben we het nog maar in grote lijnen over enkele ontwikkelingen in het verleden gehad, zonder de recentere visies in Turkije en de geheel eigen context van de diaspora in ogenschouw te nemen.

⁷ In dit systeem worden de microtonen genoteerd d.m.v. cijfers schuin boven het verhogings- of verlagingsteken, die aanduiden hoeveel komma's de toon verhoogd of verlaagd wordt. #3 is bv. het verhogen van een toon met drie komma's, b2 het verlagen van een toon met twee komma's.

⁸ De Lazen zijn een Kaukasisch volk dat rond de Zwarte Zee in Turkije en Georgië leeft.

Enkele belangrijke uitwijdingen zullen in een volgende tekst aan bod moeten komen. Denken we bijvoorbeeld aan thema's als een duiding van de concepten 'stedelijke' vs. 'rurale volksmuziek'; de ideologisch getinte visie om 'Turkische' volksmuziek⁹ onder te brengen bij de 'Turkse' volksmuziek; de vraag welke nieuwe muzikale creaties tot de 'Turkse volksmuziek' gerekend mogen worden en met welke argumentatie; de recente ontwikkeling waarbij Turkse volksmuziek en Turkse kunstmuziek (klassieke muziek) eerder als elkaars broers gezien worden dan als aparte gebieden; de definiëring van het begrip 'volksmuzikant' en de vraag naar amateurisme en professionalisme in het volksmuziekgebied; de relatie tussen de begrippen 'volksmuziek' en 'populaire muziek' enz.

Het antwoord vinden, of liever *een antwoord zoeken* op al deze vragen zal wellicht buiten het bestek van deze reeks artikels liggen, maar krijgt zeker een plaats in mijn doctoraatsonderzoek.

In de volgende artikels zullen deze onderwerpen behandeld worden:

Deel 2: Turkse volksmuziek in Gent: een overzicht

Deel 3: Turkse volksmuziek in Gent: case-study van een muzikant

Deel 4: Het Gentse Turkse volksmuziekrepertoire in Turkije

Deel 5: Turkse volksmuziek: manifestaties in het Gentse volk

Deel 6: Turkse volksmuziek in Gent: betekenissen en functies

Reacties of aanvullingen zijn van harte welkom.

Je kan me bereiken via email (liselotte.sels@hogent.be) of via het Gentse conservatorium (Campus Hoogpoort - Gebouw De Wijnaert, Geraard De Duivelstraat 5, 9000 Gent).

Bronnen:

Bartók, B., & Reinhard, K. (1976). *Turkish Folk Music from Asia Minor*. (B. Suchoff, Red.). Princeton University Press.

Belaiev, V., & Pring, S. W. (1935). Turkish Music. *The Musical Quarterly*, 21(3), 356-367. Geraadpleegd www.jstor.org/pss/739055.

Değirmenci, K. (2006). On the Pursuit of a Nation: The Construction of Folk and Folk Music in the Founding Decades of the Turkish Republic. *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*, 37(1), 47-65. Geraadpleegd www.jstor.org/pss/30032184.

Findley, C. V. (2005). *The Turks in world history*. New York: Oxford University Press.

Stokes, M. (1992). *The Arabesk Debate - Music and Musicians in Modern Turkey*. Oxford Studies in Social and Cultural Anthropology. Oxford: Clarendon Press.

⁹ Het adjectief 'Turkisch' betekent behorend aan het grotere geheel van Turkse volkeren, niet enkel de Turkije-Turken, maar ook de volkeren die leven in de Centraal-Aziatische Turkssprekende republieken (Kirgizië, Turkmenistan, Kazachstan, Azerbeidjan, Oezbekistan) en eventueel ook de Turkssprekende volkeren die zich bv. in de Balkan bevinden. Het Panturkisme (cfr. Akçura, Gökalp) streeft naar een vereniging van alle Turkische volkeren.